

Het vermeende failliet van de Nederlandse kunstmusea

Er is veel te doen over de Nederlandse musea voor hedendaagse kunst. Gerenommeerde directeuren van buitenlandse musea voor hedendaagse kunst laten zich nogal laatdunkend uit over wat die hun publiek voorschotelen, zo weet kunstcriticus Rutger Pontzen van **de Volkskrant** zijn lezers op fijngevoelige wijze mee te geven¹. In de ogen van museumdirecteuren als Kasper König, Jérôme Sans en Harald Szeemann is het allemaal niet veel bijzonders in Nederland: de getoonde kunst laakt internationale allure en de tentoonstellingsprogramma's hebben aan betekenis en visie ingeboet. De Nederlandse musea voor hedendaagse kunst spelen op internationaal niveau geen rol. Nederland ligt te pruttelen in zijn eigen jus, aldus Kasper König².

Aanstichter van dit alles is een langlopende hink-stap-sprong discussie in alle zichzelf respecterende nationale kunstbladen en de vakpers over de toekomst van het museum voor hedendaagse kunst in Nederland. Een discussie die onbedoeld is aangereikt door het Amsterdamse Stedelijk Museum, langzamerhand hét symbool van het vermeende failliet van de Nederlandse musea voor hedendaagse kunst.

Dit laatste is een gotspe, en ik weiger het te accepteren. Oud-directeur van het Stedelijk Rudi Fuchs zou de laatste ontwikkelingen in de kunst niet tonen? In mijn ogen is dat ook niet de taak voor het museum, maar voor – bijvoorbeeld – een galerie of daartoe opgerichte en gespecialiseerde instellingen als De Appel in Amsterdam, De Vleeshal in Middelburg of Witte de With in Rotterdam. Deze instellingen hebben daarin een traditie opgebouwd. Een galerie toont overigens actief de ontwikkelingen van haar kunstenaars en geeft hen ruimte en menskracht om dit

professioneel te doen met één hoofddoel: de verkoop van het werk.

Het museum daarentegen heeft de plicht de kunst toe te lichten en daaraan consequent richting te geven, vanuit één visie. Hieraan ontleen musea voor hedendaagse kunst hun identiteit, niet aan de kunst die ze tonen! Het zit dieper. Het ene museum vertrekt uit de autonomie van de kunst en stuurt daarin niet; De Pont in Tilburg is hiervan een mooi voorbeeld. Het andere museum stuurt wél – en dan niet de kunst, maar de vraag wat kunst doet. Des te sterker het museum voor het ene dan wel voor het andere kiest, des krachtiger treedt het daarmee naar buiten. Daar heeft de kunst wat aan, maar evengoed het publiek.

Gesofisticeerd publiek Het draait, denk ik, voor de directeur van een museum voor hedendaagse kunst om één fundamentele zaak, namelijk het publiek leren kijken – en dat is geen eenvoudige opgave. Want het publiek van nu is gesofisticeerd, veel meer dan pakweg dertig jaar geleden. Er is meer kunst te zien op televisie, en instellingen als het Mauritshuis, het Van Gogh Museum en het Rijksmuseum Amsterdam dragen zonder twijfel bij aan een soort nationaal bewustzijn over de wijze waarop het museum omgaat met kunst. Maar genoemde musea spelen een andere tak van sport, en op de een of andere manier kan ik het gevoel niet onderdrukken dat zij er werkelijk toe doen, en dat dát van de overige musea voor kunst, zeker die voor hedendaagse kunst, nog maar te bezien valt.

Waarom? Wellicht omdat zij het publiek van nu goed begrijpen. Doordat het publiek meer

gesofisticeerd is, verwacht het bij het Van Gogh Museum als openbare instelling meer van tentoonstellingen. Het publiek wil kunnen vergelijken en zien dat Van Gogh een prominente rol speelt in de geschiedenis van de kunst. Men verwacht goed geïnformeerd te worden, meer opgewonden te raken, gestimuleerd te worden en betrokken te worden bij wat er te zien is. Het Van Gogh Museum, maar ook het Mauritshuis, weten hun publiek bewust te maken dat het in Amsterdam of Den Haag is. En niet in Londen of Parijs. Natuurlijk zijn daar ook goede Van Goghs, maar niet zulke goede als in Nederland. Ik vind dit een krachtige kijk op hoe het museum zich bewust is van waar het is, wat het is en voor wie het er is. En dit is geen reactie op ontwikkelingen, zoals vele tentoonstellingen hedendaagse kunst wel zijn, maar dit is weten waar de verantwoordelijkheid ligt.

De makke is dat nogal wat musea voor hedendaagse kunst zich blindstaren op de vraag of hun tentoonstellingen vernieuwend zijn. Daardoor spelen ze te vaak de rol van galerie of presentatieruimte. Kijk je kritisch naar de meeste presentaties van hedendaagse kunst, dan valt op dat het gros voor het museum gemaakt is. Er wordt geen kunst gemaakt omdat daartoe een innerlijke noodzaak bestaat, maar er wordt kunst gemaakt voor een ongrijpbaar fenomeen, namelijk de status van het museum. Het gaat niet meer om het tonen van kunst, waaraan het publiek de sensitiviteit kan zien. Het publiek wordt geconfronteerd met kunstenaars die werken in dienst van de macht van het museum en de macht van de smaak van de directeur. Het gesofisticeerde publiek van nu ziet dit en heeft er geen boodschap aan. Het heeft een boodschap aan kunst. En ten aanzien van de tentoonstellingen in de musea voor hedendaagse kunst dringt zich steeds meer de vraag op of de voor-musea-kunst ook telt.

Veranderende kijk Naar mijn mening is een van de meest bijzondere eigenschappen van een museum als het Museum Jan Cunen in Oss, dat de bezoeker er op elk willekeurig tijdstip, op elke willekeurige dag, kan ronddwalen en met een verhaal over kunst naar huis gaat. Het museum draagt hierbij de houding uit dat het gaat om een proces zonder eindconclusie, het gaat van het ene kunstwerk naar het andere, van de ene tentoonstelling op de andere. Proefondervindelijk wil het museum de essentie van het bestaan van deze visie neerleggen in haar educatieve taak, tegen de keer in van iedere ontwikkeling in de Nederlandse musea voor hedendaagse kunst.

Daarmee worden een visie en houding ten aanzien van educatie op het gebied van hedendaagse kunst uitgedragen. Educatie is daarin de verbindende factor tussen kunst en samenleving. Aan dit mission statement van het museum ligt een proces van zeven jaar ten grondslag in de vorm van experimenten met collectieopstellingen, manifestatie achtige projecten, langdurige procesmatige tentoonstellingen, door kunstenaars samengestelde presentaties van jonge en oude kunst en aan kunstenaars verstrekte opdrachten. Steeds was daarbij het dichten van de kloof tussen hedendaagse kunst en verschillende publieksgroepen essentieel. Dit legde onder meer een basis voor de visie op verzamelen. Er wordt niet geëxhibeerd naar evenbeeld van andere musea in de regio, en ook wordt expliciet niet gestreefd naar het tonen van de 'grote lijn'. Het museum streeft bij het collecteren naar een overlap van de belevingswereld van de beschouwer en de belevingswereld van de kunstenaar.

Een voorhoederol is niet de positie die het museum per se ambiëert. Wat het museum wél vraagt, is een intensieve betrokkenheid van de kunstenaar met wie wordt gewerkt. In het beste

geval leidt dat tot een dynamisering van de drie primaire museale activiteiten – educatie, presentatie en collectievorming –, en zelden tot werk speciaal voor het museum gemaakt. Het museum streeft naar het optimaal uitdragen van de rol van de kunstenaar als belangrijk tegenwicht op de conventies en patronen die het algemene leven beheersen. Het tentoonstellingsprogramma dient dus een doel, het tonen van een steeds veranderende kijk op kunst en samenleving.

Ontwikkelingen in de samenleving zijn net zo belangrijk als ontwikkelingen in de kunst. Het

publiek is hierbij niet de kritische factor, maar kunst en kunstenaars. Het museum laat deze ‘af dalen’ naar het publiek. Dát is een wezenlijke stap. ‘Dit kan gemoedelijk, ondermijnd, confronterend, anarchistisch of door een kritische houding gebeuren. Als het maar gebeurt’, schreven we in de studie **Het nieuwe museum? Maatschappelijke urgentie of eigenbelang**³. En dat is geenszins een politiek adagium, maar een overtuiging.

Edwin Jacobs is directeur van het Museum Jan Cunen te Oss

Ontwerp Museum van de Toekomst student TU Delft

- 1 Rutger Pontzen (2004) ‘Het is dood tij in Nederland museumland’, in: de Volkskrant, 25 augustus.
- 2 Idem.
- 3 Jonckheer, David, Riemer Knoop, Fieke Konijn en Janneke Wesseling (2004) Het Nieuwe Museum? Maatschappelijke urgentie of eigenbelang. Museum Jan Cunen/ Cultuurnetwerk Nederland/Nederlandse Museumvereniging.

Het museum als vrijplaats

Twijfel, spel en debat in het Gedroomde Museum

Het gaat niet goed met de musea: de gemiddelde leeftijd van de bezoeker stijgt, de jeugd laat tentoonstellingen links liggen. Valt het tij nog te keren?

Onze voorouders leefden in een onoverzichtelijke wereld. Ze waren omringd door dingen die ze niet konden begrijpen en niet konden beheersen. 's Ochtends kwam de zon op en 's avonds verdween hij weer. Waarom hij opkwam of waarom hij verdween – en bovenal wat er met de zon gebeurde als het donker werd –, wist niemand. De dagen waren soms lang en heet, dan weer koud en kort. Soms voelde je je ellendig en werd je lichaam geteisterd door pijnen. Maar ook, ineens, lag je roerloos op de grond, werd je lichaam stijf en koud en staarden je flets geworden ogen doelloos in het niets. En als je dan een tijdje zo lag, begon je verschrikkelijk te stinken. Waarom? Niemand wist het.

Naarmate de mens zich explicieter over de mysteries en de vragen van het leven bekommerde, kregen ze een naam en een plaats in betekenispatronen. Het werd zomer of winter, je werd ziek of ging dood. In het begin vooral omdat bovenmenselijke krachten, goden of geesten je goed of slecht gezind waren. De bedachte betekenispatronen maakten het leven dragelijker en in zekere zin voorspelbaar en zinvol. Als je genoeg offers bracht, zou de zon weer gaan schijnen.

De verzameling betekenispatronen die in een bepaald gebied overheersten, vormden samen het wereldbeeld voor de inwoners uit dat gebied. En het wereldbeeld was de waarheid. Een culturele waarheid met eigen normen en waarden. Maar af en toe werden nieuwe dingen in de wereld ontdekt die níet in het bestaande systeem van betekenissen pasten. Je vergat offers te brengen, en toch kwam de zon op. Het wereldbeeld vertoonde barsten. Altijd waren er mensen die nog een tijdje aanmodderden met de oude waarheid, ze laptten haar een beetje op, stoftten haar af, pleisterden de gaten dicht en leefden met een afgezwakte, middelmatige waarheid door. Anderen raakten erdoor in verwarring en stelden vragen over het systeem om naar nieuwe betekenissen te zoeken. En als ze die gevonden hadden en ze klonken aannemelijk, dan werden de nieuwe inzichten nieuwe waarheden. Geleidelijk of abrupt werd een wereldbeeld, compleet met de bijbehorende waarden en normen, vervangen.

Een compleet universum In wezen ligt aan de oorsprong van het verzamelen en aan het aanleggen van collecties dezelfde zoektocht naar patronen van betekenis